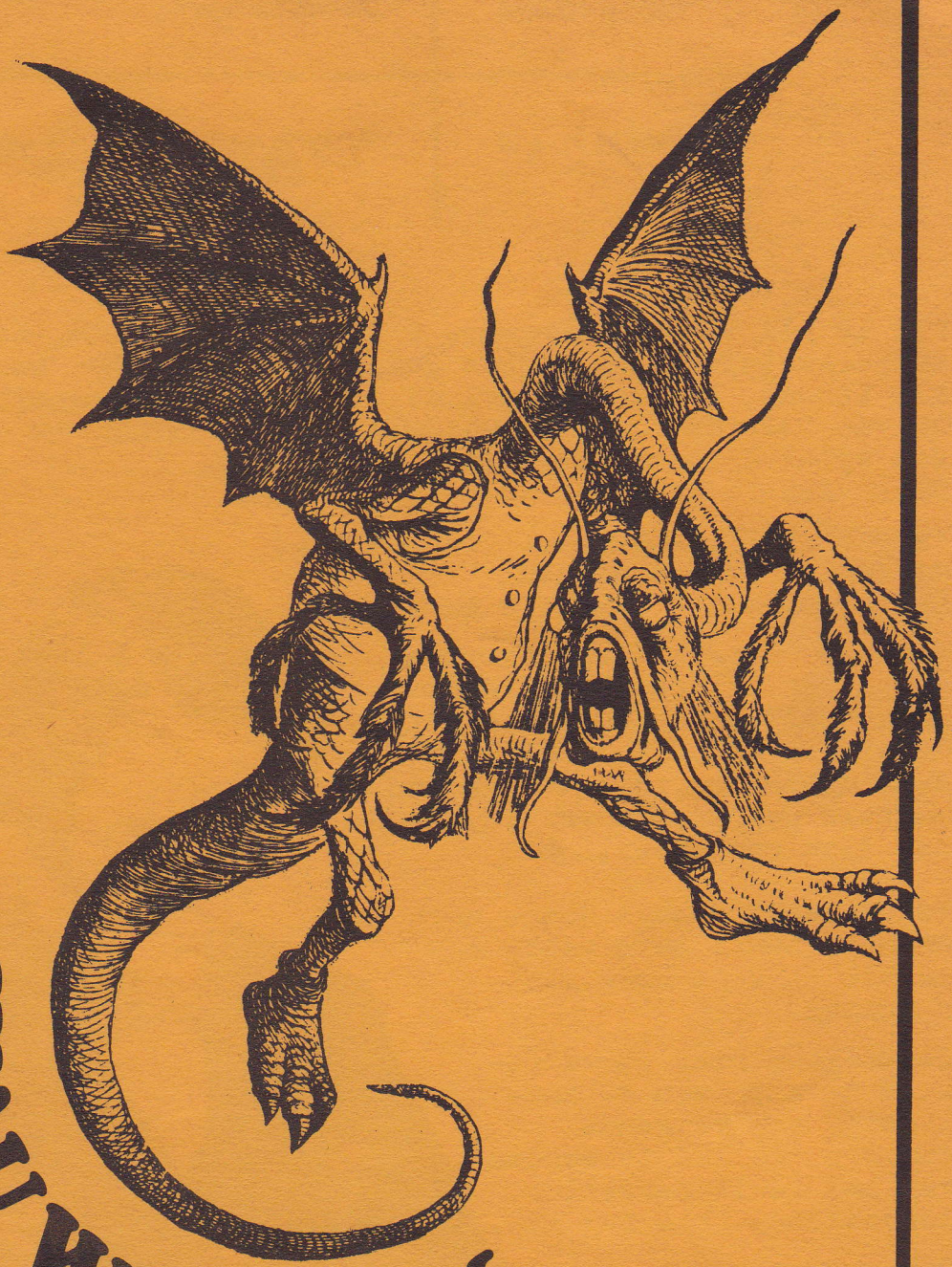

WAUWELWOK

tijdschrift over

Lewis Carroll

JABBERWOCKY

WAUWELWOK

"It is all in some language I don't understand",-zei Alice teleurgesteld, toen ze het gedicht "JABBERWOCKY" wou lezen. Als bekend, kon de spiegel dit taalprobleem oplossen. Om van *JABBERWOCKY* tot WAUWELWOK te komen, is echter nóg een spiegel nodig: de vertaler. Onder andere hierover meer in dit blad.

"WAUWELWOK" is een zaal vol met spiegels. In het midden: Lewis Carroll - van alle kanten.

Wie bij "Carroll" uitsluitend denkt aan "Alice", zal in dit blad wellicht verrassende ontdekkingen doen. Voor wie al meer diepgaand in het werk van Carroll geïnteresseerd is, is dit blad onontbeerlijk.

"WAUWELWOK" draagt datum noch nummer, heeft geen vaste redaktie en kent geen abonnementen.

De enige manier om verzekerd te zijn van de toezending van volgende nummers, is lid te worden van het Lewis Carroll Genootschap (zie pag.15).

Dit nummer van WAUWELWOK werd samengesteld door:

Casper Schuckink Kool
Rolf van de Kamer
Ton Willemse
Steef de Bruijn
Leslie Klieb.

Redaktie-adres:
Fleerde 306
Amsterdam

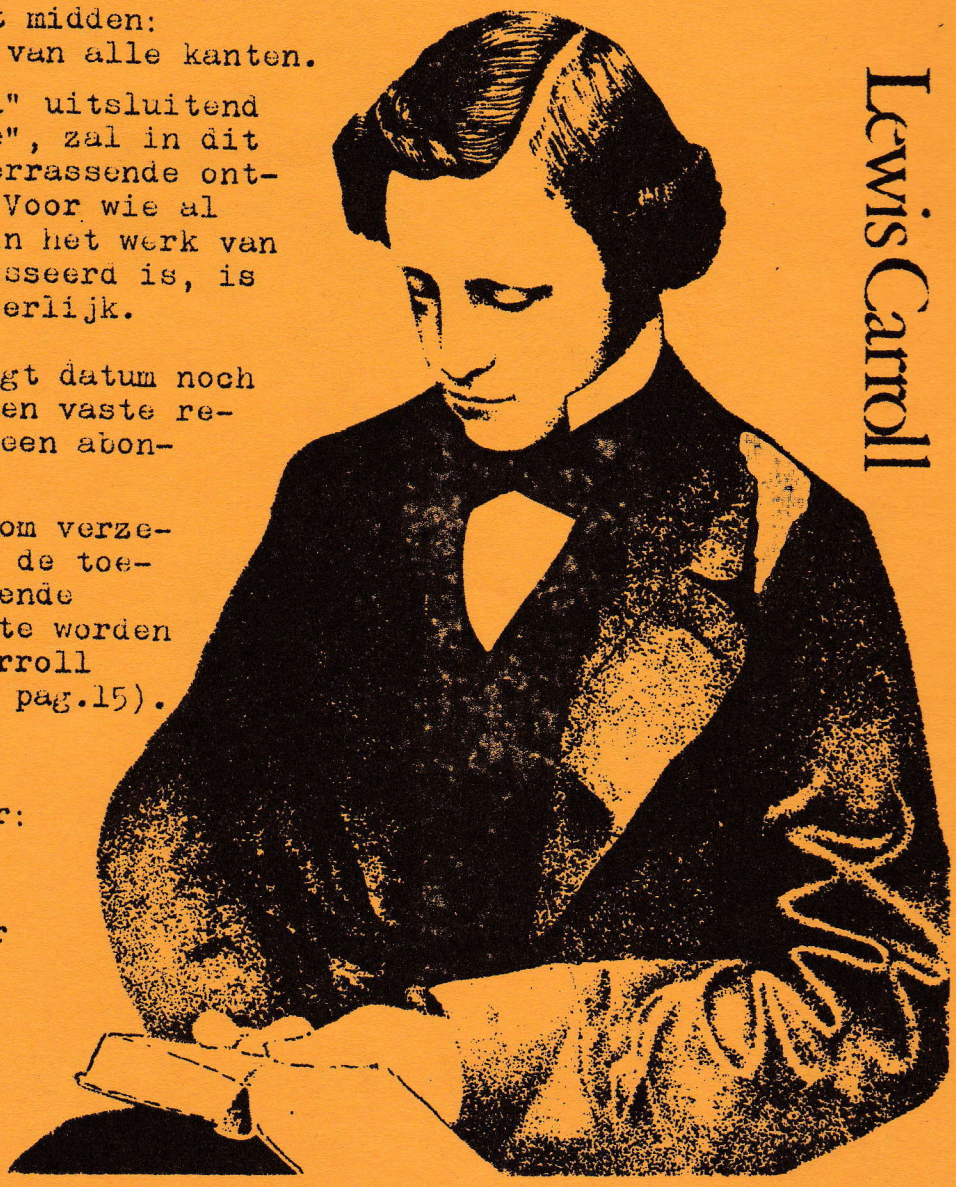

ALICE IN NEDERLAND

"Perhaps it doesn't understand English," thought Alice.

"Alice's Adventures in Wonderland" verscheen in november 1865; en al in augustus 1866 polste Dodgson zijn uitgever over de mogelijkheid van vertalingen, voor lezers "Who don't understand English". Die vertalingen zijn er gekomen: in 1869 een Duitse en een Franse, beide geautoriseerd (hoewel hij geen van beide talen volledig beheerste), in 1872 een Italiaanse.

In 1884 verscheen de vierde vertaling: "Lize's Avonturen in het Wonderland", naar het Engelsch. Helaas beschik ik niet over een exemplaar, zodat ik over deze allereerste Nederlandse vertaling geen oordeel kan geven.

Tenminste negen vertalingen zijn sindsdien verschenen; over dit negental gaat dit artikel. Wanneer ik "vertaling" gemakshalve definieer als een poging, om de originele tekst zo volledig mogelijk weer te geven in zo goed mogelijk Nederlands, dan vallen al een groot aantal bewerkingen en navertellingen af. Merkwaardig genoeg zijn in deze de vertalers of hun uitgevers veel te bescheiden; veel vertalingen heten "bewerking. naverteld, opnieuw verteld"!

De vertalingen die ik voor dit artikel heb vergelekken zijn die van:

Eleonora Mann, 1890, "Alice in het land der Droomen"
R. ten Raa, 1899
Antoinette van Dijk, 1928 (in feite een heruitgave van de vorige, met enkele kleine wijzigingen)
Mevr. M.C.van Oven- Van Doorn, 1934 (zowel gebruikt in de Oud-Goud-serie als in de Rie-Cramer-uitgave)
C.Reedijk & Alfred Kossmann, 1947 (veruit de bekendste en meest herdrukte vertaling)
F.Heeresma, 1966 (zeer beknopt en beknot)
Hans Andreus, 1968 (Eva's groot vertelboek, niet apart verschenen)
Dr. Frans Verachtert, 1970, de enige Vlaming in dit gezelschap
Gonne Andriesse- V.d.Zande, 1976 (voor de recente Rackham-uitgave).

In dit artikel beperk ik mij tot de vertalingen van "Wonderland"; slechts Reedijk & Kossmann en Heeresma hebben zich ook aan "Looking-glass" gewaagd!

De gemakkelijkste analyse is de kwantitatieve: zijn de vertalingen wel volledig? Het volledigst is Gonne Andriesse; zij vertaalde óók het openingsgedicht. Op dit na vol-

ledig zijn ook Mevr. van Oven, Dr. Verachtert en Hans Andreus. Zoniet Reedijk en Kossmann. Hoewel zij in een slotwoord hun vertaling verantwoorden, vermelden ze niet waarom ze de slot-episode (de droom van Alice's zusje) zonder meer hebben weggelaten!
Nog bonter maakte Ten Raa het (en dus ook Antoinette van Dijk): hij schrapte heel hoofdstuk X, The Lobster Quadrille! Dat scheelde dan meteen drie gedichten.
Bij Eleonora Mann zitten ook de omissies vooral in de gedichten; ze houdt er maar vijf over, en schrapte bv. de mouse-tale/tail. Heeresma maakt het het bontst: hij geeft geen enkel gedicht, en vermeldt alleen "dat er een gedicht werd opgezegd".
Overigens zag ook Carroll/Dodgson al wel in, dat de gedichten, naast de puns, de grote struikelblokken zouden vormen voor vertalers; hij heeft zelfs ooit gesuggereerd, ze dan maar weg te laten.

Van de kwantitatieve beoordeling nu naar de kwalitatieve. Om al te grote subjectiviteit te vermijden, heb ik iedere vertaling op een aantal criteria bekeken.
Het eerste heb ik genoemd de "creatieve (ver)taalvaardigheid". Deze zou af te meten moeten zijn aan de vertaling van de zo talrijke puns, waarvoor vaak een Nederlands equivalent moet worden gevonden. Een twintigtal passages heb ik daartoe vergeleken, en waarderingscijfers gegeven van min (weggelaten of totaal niet begrepen), via nul (te letterlijk, de grap is er af) tot plus (een goede vertaling). Een enkele keer kwam ook een dubbelplus voor.
Optellen en aftrekken leerde, dat Ten Raa en Andreus het meest creatief waren, met ongeveer 2/3 van het aantal te behalen punten. Van Oven, Reedijk & Kossmann en Andriesse scoren minder dan de helft. Onze Belg had maar enkele puns werkelijk door, terwijl Eleonora Mann en Heeresma veel meer minnen dan plussen krijgen.

Bijzonder interessant was de vraag, of beïnvloeding (plagiaat) aantoonbaar zou zijn. Merkwaardig genoeg zijn er zó weinig onderlinge overeenkomsten, die bovendien nooit consequent worden volgehouden, dat nergens kan worden gesproken van duidelijke beïnvloeding. Het was fascinerend om te zien hoe goede vondsten (en Ten Raa had er in 1899 al een hoop) in latere vertalingen worden ingeruild voor veel slechtere, en ieder de ontdekkingsreis gehhel alleen heeft willen maken, terwijl voorgangers toch reeds de weg hadden gebaand.
De enige uitzondering is natuurlijk A.v.Dijk ("opnieuw verteld door -); haar invloed is minimaal, maar juist daardoor opmerkelijk, wanneer zij bv. Anti-joden vervangt door Antipooten (het is dan 1928).

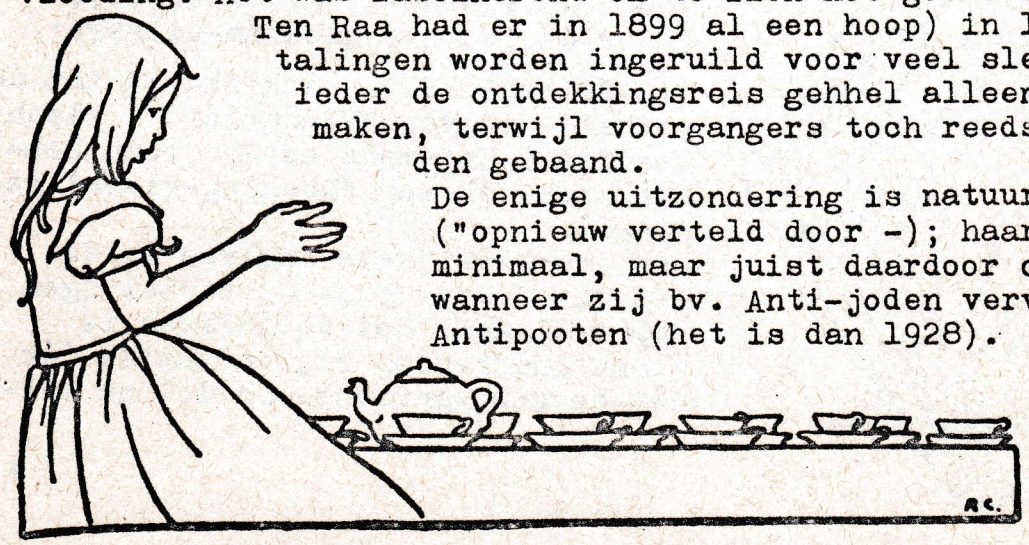

Het tweede criterium was dat van

de nauwkeurigheid. Het lijkt zeldzaam slordig, als een vertaler van een hond een kat maakt; toch is dat exact, wat allen op Ten Raa na gedaan hebben! "Fury said to a mouse, that he met in the house etc." wordt "Eens zag Kater een Muis" (Van Oven), "Poes zei tot een Muis" (Reedijk & Kossmann),"Tybert zei tot een muis" (Verachtert), "Katerkop zei tot een muis" (Andreus), "Een Kat zei tegen een Muis" (Gonne Andriesse), terwijl toch al in 1899 ten Raa (en dus in 1928 A.v.Dijk) het goed hadden gedaan met: "Bello zei tot een muis"! Merkwaardig is ook, dat van acht verschillende door mij geraadpleegde Franse vertalingen niet één deze fout maakt; kennelijk ligt hij toch niet zo erg voor de hand.

Carroll vertalen kan ook betekenen: transformeren in de sfeer van de (Nederlandse) lezer, indien nodig en mogelijk. Duidelijk voorbeeld: het "droge" verhaal van de muis, over William the Conqueror. Wellicht zó in een Engels geschiedenisboek te vinden, en dus appellerend aan het referentie-kader van de lezer; maar voor Nederlandse lezers nóg droger dan bedoeld was. Reedijk & Kossmann, Andreus en Gonne Andriesse hebben dit ingezien, en geven een min of meer droog verhaal uit de vaderlandse geschiedenis; ze laten ook alle drie Alice de veronderstelling uitspreken, dat de muis wellicht met Napoleon ons land is binnengekomen (inplaats van met Willem de Veroveraar).

Een vergelijkbare moeilijkheid, maar dan nog groter, zien we bij de gedichten. Carroll zelf meende dat ze onvertaalbaar waren, en adviseerde zijn Duitse vertaalster zelfs om ze ofwel weg te laten, of bekende Duitse kindergedichten te parodiëren (ze koos, met Carroll's instemming, voor het laatste). In dit licht vind in de pogingen die in deze richting zijn gedaan, hoewel niet alle even succesvol, toch prijzenswaard. Eleonora Mann doet het drie keer, Mevr. van Oven tweekeer, en ook Gonne Andriesse probeert het een keer. Jammer is wel, dat wij kennelijk weinig bruikbare verzen hebben, en bovendien niet kunnen parodiëren. Zo komt Van Oven met ongein als "Zie ginds komt de stoomboot / uit Kattenland aan" en "Jantje zag eens kreeften dansen".

Wannneer ik al deze factoren tezamen bekijk vind ik de uitkomst niet bemoedigend. Te veel vertalingen zijn ver onder de maat, en ook de redelijk goede vertonen teveel missers. Het maakt mij zeer benieuwd naar de vertaling van Gerrit Komrij, die in de maak schijnt te zijn.

Casper Schuckink Kool

oktober 1977

illustraties bij dit artikel: Rie Cramer

PHANTASMAGORIA

Joost Roelofsz verzamelt „Alice in Wonderland" van Lewis Carroll, een dankbaarder boek om te verzamelen dan de „Camera Obscura" als ik mag afgaan op wat een antiquaar me vertelde: een van zijn klanten had alle edities van de Camera Obscura, maar omdat tientallen drukken er precies eender uitzagen als hun voorgangers, zat die man opgescheept met een duffe rij almaar dezelfde boeken in dezelfde uitvoering. De ongeveer 70 tot 75 stuks van „Alice in Wonderland" die Joost Roelofsz nu in zijn bezit heeft, vertonen daarentegen een rijke variatie, omdat het een soort boek is dat niet ongeïllustreerd kan blijven, en er steeds nieuwe tekenaars komen die zich aan de bekende scènes wagen en vertillen. „Omdat die tekenaars het boek nooit lezen, wat ik dus ook nooit gedaan heb, moeten ze alles wel van anderen overtekenen, waardoor er op den duur fantastische misverstanden ontstaan. Achteraf gezien had ik misschien toch beter „Robinson Crusoe" kunnen verzamelen, of „Gullivers Reizen", want die boeken bestaan veel langer dan „Alice in Wonderland" en daardoor zijn er ook veel meer van. Maar dat heeft natuurlijk ook weer zijn nadelen. Als ik van „Alice" zo'n 500 of 1000 verschillende heb, ga ik ook eens een editie illustreren, dan teken ik het natuurlijk ook na van de anderen, vooral die dingen die zij eraan toe hebben gevoegd en die niet in de tekst staan, en als ik dat gedaan heb ga ik het misschien een keertje lezen, wat dacht jij?"

— Ik wacht ook nog steeds op die editie met jouw tekeningen. Hoe vond je overigens die van Peter Blake, die in het Stedelijk geëxposeerd zijn?

„Peter Blake was veel te eigenzinnig. Het gaat mij erom in het leger van de natekenaars te komen, en vooral niet om eigenzinnig en bijzonder aan de gang te gaan."

TW

*** Uit: Avenue, aug.'77

CBK

Alice-uitgave van de "Children of God"; zg. "MO-letter"

Alice-postzegel van de Komoren; uit een serie sprookjeszegels

TW

DE VERZAMELAAR

Onder deze titel wil ik regelmatig verslag doen van nieuwe vondsten voor de verzamelaar van Alice-uitgaven, zowel in boekvorm (daarvan bestaat een niet te schatten aantal) als in andere uitvoering. Ook de andere werken van Lewis Carroll zullen in deze rubriek regelmatig vermeld worden.

Ton Willemse

De vermelde adressen zijn, tenzij anders blijkt, in Amsterdam.

A.I.W. A.W. Bruna & Zoon's Uitgeversmij B.V.
Utrecht (c 1977)
De zgn."The Nursery Alice"
Vertaald door Lenie Reedijk
Nawoord W.E. Richartz
Illustraties (kleur) John Tenniel

A.I.W. The forming of a company and the making of a play
Merlin House
Rabbit Hole Inc. (c 1977)
De groep van The Manhattan Project speelt Alice.
(o.a. tijdens het Holland Festival) Fantastische foto's van Richard Avedon.
Gezien bij van Gennep, Nieuwe Zijds Voorburgwal.

De Merrimack Publ.Comp. te New-York geeft replica's uit van tekeningen van John Tenniel in de vorm van puzzle's, stickers en een soort kwartet. De puzzles zijn in 10 en 100 stukjes verkrijgbaar en elk in 6 verschillende kleuren-illustraties, Gezien o.a. bij Albracht, Kalverstraat en Bonebacker, P.C. Hooftstraat.

Curiosa - In geheel verschillende winkels (een strip-antiquariaat en een lederwinkel) vond ik houten broches met nagetekende afbeeldingen van -weer- John Tenniel.
De Cheshire Cat vind ik het origineelst te meer daar de makers van de broche meer van hun eigen ideeën zijn uitgegaan.
Gezien bij: De zaak Zonnebloem, Haarlemmerstraat
Look Out, Utrechtsestraat,

Elders wordt gesproken over Symbolic Logic Dover Publications, New-York. In de Athenaeum Boekhandel, Spui. is ook een Symbolic Logic verkrijgbaar welke zeer uitgebreid op de materie ingaat. Het is een geannoteerde uitgave van William Warner Bartley III en is uitgegeven door Clarkson N.Potter, Inc. New-York (c 1977) $ 14,95 I.S.B.M. 0-517-523800.

Snark-ill. van Henry Holiday

Wat nu? Twee Boojums?

Bij de verschijning van:

Erdwin Spits, De Jacht op de Trek; verlucht door Inge Vogel; uitg.J.Couvreur, den Haag, oktober 1977;
Evert Geradts, De Jacht op de Strok, met tekeningen van de vertaler; uitg.Drukwerk, Amsterdam, november 1977.

I. feiten, tekenen en wonderen

Hier helpt alleen een droge opsomming.
21 oktober 1977: de eerste uitgave van Lewis Carroll's "The Hunting of the Snark" is 101 jaar en krap 7 maanden oud.

I. 101 jaar, 5 maanden en 1 dag geleden heeft de eerste nederlandstalige lezer de moed opgegeven- de Snark blijkt onvertaalbaar te zijn.
II. Carel Peeters, ook maar een instrument in handen van een hogere macht, citeert in Vrij Nederland een passage uit Through the Looking Glass, waarin een leeftijd van 101 jaar, 5 maanden en 1 dag impossible to believe wordt genoemd.
III. Een zetter van het Parool plaatst boven een stukje van Guus Luyters de kop "Vertalen, een hopeloze zaak?"
IV. Het Lewis Carroll genootschap heeft Evert Geradts uitgenodigd om over de Jacht op de Strok te komen praten. Hij laat de drukproeven zien; ze beginnen op nr 64.
V. Erdwin Spits komt binnen. Hij legt de eerste exemplaren van de Jacht op de Trek op tafel.
VI. Vrij Nederland publiceert de herontdekte drukproeven van een hoofdstuk uit Through the Looking Glass. Ze beginnen op slip 64. De aantekening van de schrijver "Omit to middle of slip 68" blijkt niet op het werk van Evert te slaan.
VII. De vertalers vinden een kommentator bereid om enig begrip te tonen. Zij kunnen niet weten, dat enige oude vrienden hem Stork noemen, en dat anderen hem kennen onder een moeilijke naam waarin de (S)trek voorkomt.
VIII. De kommentator is 100 jaar en 1 dag na Lewis Carroll geboren, en die ene dag komt dan nog voor rekening van paus Gregorius, die zowel alle gelegenheid als 25% kans had om 1900 tot schrikkeljaar uit te roepen, maar het er lelijk bij heeft laten liggen. Anathema sit.

De vraag die ik mag beantwoorden: is een vertaling van de Snark mogelijk? Zo ja, moeten we dan na het ver-

schijnen van deze twee nederlandse vertalingen afstand doen van een favoriete impossible to believe? Of heeft het onmogelijke zich gemanifesteerd door zelfs onder een uniek gunstig gesternte tot twee keer toe net geen werkelijkheid te worden?

Voorlopig helpen Trek en Strok ons niet. We zullen ons in de Snark zelf moeten verdiepen, en daarvoor gaan we eerst nog een paar eeuwen terug.

ill.
Evert Geradts

2. over orakels

Heeft iemand al eens gezegd dat een mens er heel wat voor over heeft om in de toekomst te kunnen kijken? Vast wel, en de bijbehorende oloog kan er lang en smakelijk over vertellen. We zouden hier ook een uitvoerig intermezzo kunnen inlassen, beginnend met de oud-babylonische schaapherder die van tijd tot tijd zijn uit perplex opgetrokken stulpje verliet om de in een kristallen bol wonende sterrenkijker te raadplegen, verder gaand met ..., enz, maar het gaat hier uiteindelijk over Lewis Carroll, en we kunnen ons dus tot de meer geartikuleerde vormen van waarzeggen beperken.

In boek III, ch X van 'Les Faicts et Dicts Héroiques du Bon Pantagruel' beschrijft Rabelais het Virgiliaans orakel als een onfeilbare methode om de toekomst te peilen. "Breng mij het werk van Virgilius, we zullen het drie keer met de nagel openen, en in de afgesproken regel zullen we lezen wat je te wachten staat". Drie keer. What I tell you three times is true.

Waarom is juist Virgilius zo geschikt voor zulke voorspellingen? Natuurlijk speelt de inhoud een rol- met enige toewijding zijn voor iedere regel wel tegengestelde interpretaties te verzinnen. (Zie opnieuw Rabelais, ch XII, maar vooral ook het verkeersbord met één pijl en het onderschrift 'alle richtingen'). De twijfel die tot het raadplegen van het orakel heeft geleid blijft bestaan, maar in een bevroren vorm; het hoogste bereikbare is een geformuleerde onzekerheid:

$$\Delta x \cdot \Delta p_x \geqslant \hbar$$

Belangrijker dan de inhoud is in dit verband echter het metrum. Het werk van Virgilius is geschreven in daktylen (—∪∪—∪∪), die krachtig moeten hebben bijgedragen aan de indruk die zijn spreuken op de toehoorder maakten: de met dogmatisch overwicht uitgesproken eerste lettergreep brengt de luisteraar in een toestand van klakkeloze ontvankelijkheid, die op zijn minst gedurende de twee volgende lettergrepen in stand blijft; daarna begint de procedure opnieuw.

3. christ church, delphi

Het raadplegen van orakels was voor Lewis Carroll overbodig. Als hij een raadsel met of zonder oplossing nodig had maakte hij zelf een Pillow Problem, in de zekerheid dat zijn incidentele puzzles eens zouden worden gevolgd door een struktureel mysterie, een orakelspreuk van een ongekend aantal dimensies. Het resultaat kennen we onder de naam "The Hunting of the Snark".

Bij het ontstaan van klassieke orakelspreuken waren drie personen betrokken: de om raad verlegen klient, de stamelende priesteres, en de theoloog die als haar buroredakteur optrad en haar utter inanity feilloos omzette in daktylische verzen- jawel, daar zijn ze weer.

Nu is een vereniging van drie rollen in één persoon in Carroll's werk niet ongewoon. Zowel in Alice in Wonderland als in de Snark komt een proces voor, waarin het onderscheid tussen aanklager/verdediger, jury en rechter niet strikt wordt gehandhaafd. (What I tell you three times, ook al ben ik steeds een ander).

Bij het tot stand komen van de Snark zien we Carroll dan ook in drie rollen optreden: eerst als priesteres, die niet anders weet dan de slotregel- de rest is nog ruis; dan als de schrijver die het onvatbare omzet in gemakkelijk in het gehoor liggende verzen, en tenslotte als de klient, die getroost zijn spreuk mee naar huis neemt maar er niets van begrijpt. (...and for all such questions I have but one answer: I don't know!).

In de hele struktuur van de Snark domineren echter twee elementen die het gedicht radikaal laten verschillen van alle andere orakelspreuken. Het is niet in de toekomende maar in de verleden tijd gesteld, en de versvoet is het spiegelbeeld van de daktyl, de anapeest (⏑⏑–). Denken we ook nog aan de volgorde waarin het gedicht is ontstaan en aan de vanzelfsprekendheid waarmee allerlei bijfiguren uit Through the Looking Glass er een plaats in vinden, dan ligt de konklusie voor de hand: de Snark is het enige orakel dat houvast geeft aan degenen die bereid zijn om achteruit te leven. Het ritme is geschapen voor galumphing back.

4. van schnark, snarco & snark

De beide nederlandse boeken waar we het nog steeds over moeten hebben zijn niet de eerste pogingen tot vertaling van de Snark. In the Annotated Snark vermeldt Martin Gardner vertalingen in het Latijn (2x), Frans (2x), Zweeds, Deens, Duits en Italiaans.

Voor de bespreking van de Latijnse vertalingen kunnen we na het voorgaande volstaan met een beknopt requiem: ze zijn in daktylen geschreven.

De Italiaanse bewerking lijdt aan het zelfde euvel als de Snarco zelf: het aantal lettergrepen is ruwweg verdubbeld. Ze lijkt me uitstekend geschikt voor de geluidsband van een Italiaanse verfilming van de Snark, met ondertitels van Lewis Carroll.

Eén van de Franse vertalingen (Arago), letterlijk, rijmloos en verder nog erger, komt op mij over als een poging om een grap uit te leggen, als een vijfde wanhopige poging om een Snark een grap uit te leggen. De vertaling van de Fransman Parisot, in alexandrijnen, heeft iets- overwegend iets anders misschien, maar toch.

Van de overige vertalingen ken ik alleen de titels. Voorlopig zal ik de Snark, die er in alle talen hardnekkig in voorkomt, beschouwen als een ominous word; ik vrees dat hier letterknechten aan het werk zijn geweest. Is er een lezer die mij kan uitleggen, dat ook een Deense Snark essentie en non-existentie in de juiste verhoudingen in zich verenigt? Welkom.

5. van trek en strok

Al met al blijft het mogelijk dat de twee beste vertalingen van de Snark nu binnen één maand in Nederland zijn verschenen.

Erdwin Spits (de Trek) en Evert Geradts (de Strok) hebben hun jacht op de Snark onafhankelijk van elkaar ondernomen. Terecht, gezien de kategorische weigering van de Bellman om de verantwoordelijkheid voor één expeditie met twee schepen op zich te nemen.

ill. Inge Vogel

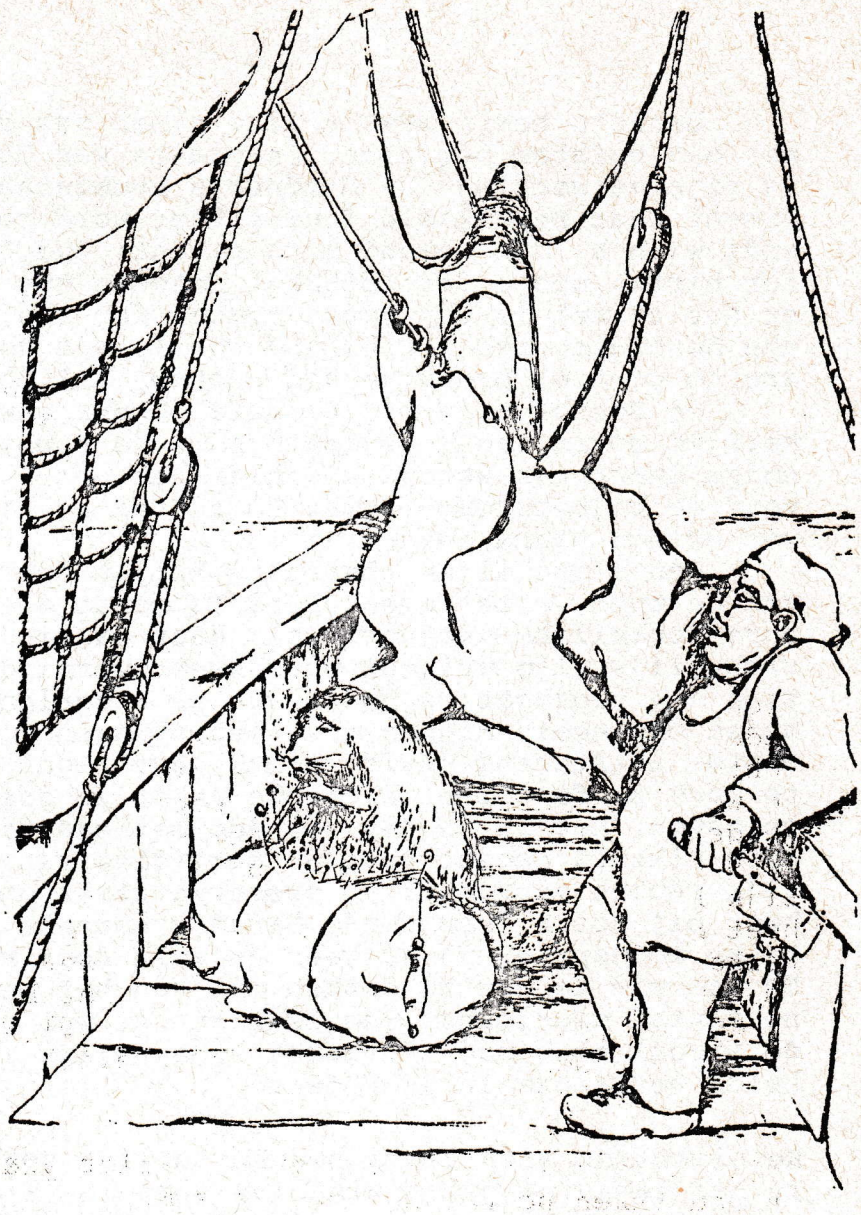

De onafhankelijkheid blijkt vooral uit het verschil in aanpak. In welk stadium van het ontstaan begin je een orakel te vertalen? Wordt het oorspronkelijke gestamel nu door een andere priester geredigeerd? Spits heeft het in deze richting gezocht; hij heeft de geest laten waaien, in goed vertrouwen dat de breeze that went by hem, na het influisteren van het woord Trek, niet onvermijdelijk naar het westen zou blazen.

Geradts' opvatting is heel anders: hij gebruikt niet alleen de tekst als gegeven, maar ook een interpretatie. In de nederlandse versie is zijn opvatting echter even zorgvuldig verborgen als in het origineel, zodat er opnieuw een boek met een open begin voor ons ligt.

De portmanteauwoorden waarmee de twee vertalers de Snark weergeven zijn kenmerkend voor hun opvattingen. De Trek is een lege, maar erg vulbare koffer; in het valies van de Strok is, volgens de auteur, het polaire duo striklok verpakt, maar onder de dubbele bodem is ongetwijfeld meer te vinden.

Geradts heeft bewust alle namen van de bemanningsleden met een W laten beginnen, in plaats van Carroll's B. Het is zijn verwerking van Gardner's kommentaar "Consider for a moment that remarkable four-letter word bomb. It begins and ends with b. The second b is silent; the final silence. B for birth, non-b for nothing. Between the two b's (to be or not to be) is OM, Hindu symbol for the nature of Brahman, the Absolute, the god behind the lesser gods whose tasks are to create, preserve and destroy all that is."

De Beings zijn bij Geradts Wezens geworden. Het opmerkelijke woord van vier letters is nu womb, en de Trek, de enige Snark ter wereld die niet met een S begint, zorgt voor de bijbehorende tomb. Birth and nothing, en de tomb was er een maand eerder.

Een verschil in opvatting blijkt ook uit de vormgeving van de twee vertalingen. Geradts houdt zich strak aan de oorspronkelijke versvorm; hij gaat daarin zo ver dat hij vrouwelijk rijm vrijwel konsekwent vermijdt, waarmee hij zich bij voorbaat de helft van de nederlandse rijmmogelijkheden ontneemt. Binnen deze beperkingen voelt hij zich echter uitstekend thuis. Spits gaat nogal eens wat losser te werk om de oorspronkelijke tekst zo goed mogelijk weer te geven. Het is in dit verband merkwaardig dat de vertalers elkaars recept voor de bereiding van Snark in praktijk hebben gebracht:"to preserve its symmetrical shape" heet bij Spits "bewaren", Geradts spreekt over bereiken. Welke boegspriet is nu weer in welk roer verward? En aan wie is het te danken dat van het betrekkelijk kleine aantal miskleunen (de Trek zit er wel wat ruimer in dan de Strok) toch nog één gemeenschappelijk is? Waarom lezen beide vertalers in de regels

Recollecting with tears how in earlier years
It had taken no pains with its sums

dat de Beaver een aan lager wal geraakt rekenwonder is? Overigens wordt er ook vaak een uitstekend gebruik van de genomen vrijheid gemaakt.

Tegen degenen die nu willen weten welke vertaling de beste is kan ik alleen dit zeggen: een vertaler van de Snark kan zich uitsluitend kwalificeren door de manier waarop hij zijn nek breekt. En verder zijn er dagen waarop de Trek mij meer aanspreekt, maar ik schrijf dit stuk toch wel opzettelijk in een periode waarin ik de voorkeur geef aan de Strok.

Met dat al is de Snark nog steeds niet vertaald. Vooral Geradts maakt een goede kans bij een near-miss verkiezing, maar voor de ware vertaling is de tijd nog niet rijp. Een werk dat onder pressie van de grote Victoriaanse verschrikking is ontstaan vertaal je niet zo maar tijdens een ethisch reveil. Maar houd moed, er komen donkerder tijden. Dan zullen we de fantasielozen

die Boojums gaan jagen in de Bermudadriehoek weer helemaal kunnen onderscheiden van de ware Snarkadepten, die het avontuur zoeken in de onbegrensde Hilbertruimte, waarvan alleen de Bellman een plattegrond heeft.Tot die tijd kun je het best voldoende exemplaren van beide boeken kopen om onbekommerd eigen varianten te kunnen noteren.

En bewonder beide vertalers om de enige eigenschap waar het op aankomt bij het jagen op de Snark: moed. Moed, waarvan nog genoeg overblijft na de eerste barre obstakels die je tegenkomt als je aan de verkeerde kant begint: the Hunting of the Snark. An agony in eight fits. Is het een Jacht? Trek of Strok? Een worsteling in acht dreunen? Of toch een zieltogen in acht toevallen? En zo niet, waarom staan er dan precies acht toevallen in onze rubriek 'feiten, tekenen en wonderen'?

Steef de Bruijn.

Buiten de tekst is er nog zo veel. Trek en Strok worden ingeleid met geheel in stijl uitgevoerde opdrachten. En tenslotte moet ik bekennen dat ik in deze bespreking de tekenaars schandalig heb misdeeld. Ik stel voor dat Ton Willemse in een volgend nummer alle geïllustreerde uitgaven van de Snark behandelt.

ill. Ralph Steadman

Wonderland

Lewis Carroll
De Bigge-Ballade
Een gekke geschiedenis, op rijm, over een dikke big die hoger wil springen dan hij kan. Met prachtige platen waar veel op te zien is. Vanaf 10 jaar, geb. - f 16,90

Verschijnt in de loop van '78 bij Kosmos, A'dam

Uit Mischmasch, 1855

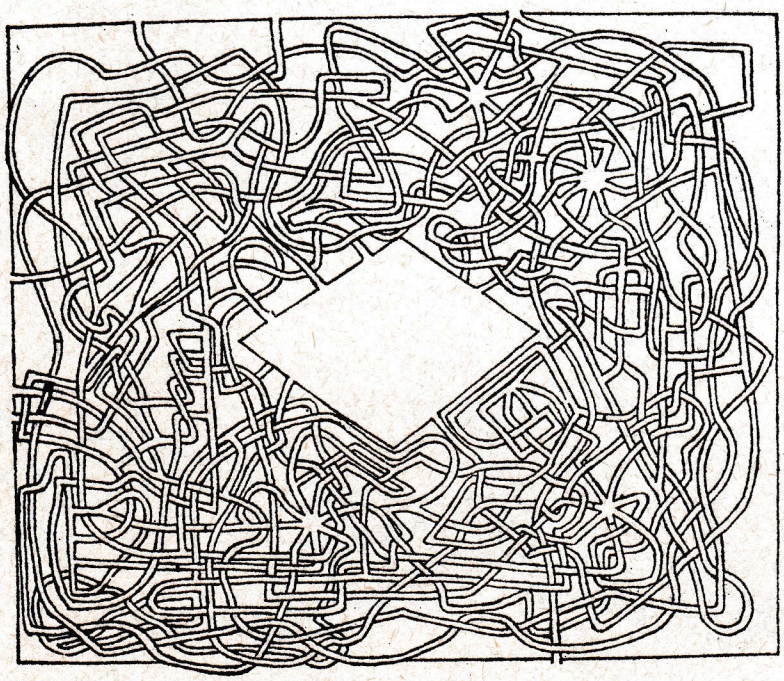

‚JABBERWOCKY'

„Ik liep al lang met dat idee rond," zegt hij, „dat gedicht van Lewis Carroll sprak me erg aan, omdat het nergens over ging. Het bestaat uit onvertaalbare onzin, woorden die niet te vertalen zijn, niet in het Nederlands en niet in het Engels. Ze betekenen totaal niets, maar ze klinken prachtig. Ze creëren een sfeer. Ze roepen beelden op in je hoofd."

Basis voor het idee was een gedicht van „Alice in Wonderland"-s schrijver Lewis Carroll, dat voorkomt in het vervolg erop: „Through the looking Glass".

Onzin

„Ik ben altijd een fan van Lewis Carroll geweest. De manier waarop hij met onzin weet om te gaan is in wezen anarchistisch. In zijn maatschappelijke structuren kun je alleen overleven als je zelf onzin uitslaat. Hij steekt de draak met mensen, die denken dat ze belangrijk zijn, die pretenties hebben. Ik geloof, dat het belangrijk is om mensen er op te wijzen dat de meeste dingen, die in de wereld gebeuren pure onzin zijn. Volkomen belachelijk".

„Het gaat er daarbij niet om of je links of rechts denkt in de politiek. Beiden nemen alles even serieus. Kijk maar eens hoe de zakenmensen zich tijdens hun vergadering gedragen. Het is ronduit lachwekkend. Ze zijn net kleine kinderen. Ze praten met serieuze stemmen, maar in wezen zijn het een stelletje spelende kinderen. Alleen hun taalgebruik is anders."

Uit een interview met Terry Gilliam (die in de aftiteling van zijn film Lewis Carroll overigens niet heeft vermeld!); Het Parool 1/11/77

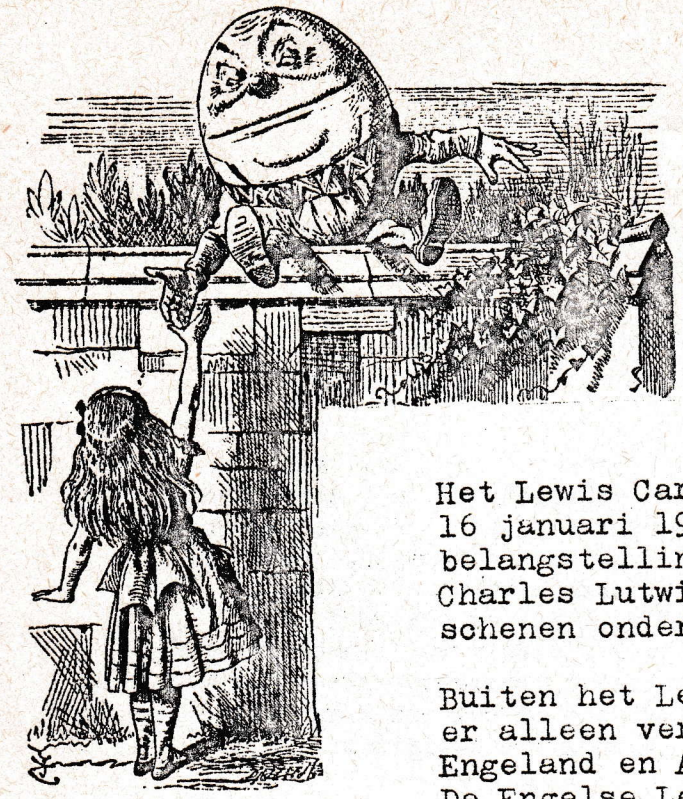

LEWIS CARROLL GENOOTSCHAP

Het Lewis Carroll Genootschap, opgericht op 16 januari 1976, heeft onder meer tot doel om belangstelling te wekken voor het leven van Charles Lutwidge Dodgson en zijn werken, verschenen onder het pseudoniem Lewis Carroll.

Buiten het Lewis Carroll Genootschap bestaan er alleen vergelijkbare verenigingen in Engeland en Amerika.
De Engelse Lewis Carroll Society werd opgericht in 1969, en geeft een blad uit dat "JABBERWOCKY" heet. De Lewis Carroll Society of North America bestaat sinds 1974. Met beide onderhoudt het Genootschap regelmatige contakten, en veel leden zijn tevens lid van de zusterverenigingen, zoals ook het Genootschap leden heeft in Engeland en de Verenigde Staten.

Voor velen is het werk van Carroll ook nu nog een studie-objekt. De duizenden uitgaven die er bestaan, zijn daarnaast voor sommigen een verzamel-objekt.
In het Lewis Carroll Genootschap zijn zowel de exegeten als de verzamelaars vertegenwoordigd.

Er bestaat een persoonlijk lidmaatschap en een papieren lidmaatschap, voor bv. bibliotheken. Wie lid wil worden kan dit kenbaar maken aan de secretaris, Casper Schuckink Kool, Fleerde 306 te Amsterdam, en ontvangt dan nader bericht.

Gezocht.....

Al een tijdje ben ik bezig een bibliografie van alle Nederlandstalige uitgaven van werken van Carroll samen te stellen. Hiervoor heb ik gezocht in catalogi en cumulatieven, heb uitgevers aangeschreven, en ben bij diverse verzamelaars geweest. Toch zijn er nog steeds ontbrekende gegevens wegens gebrek aan informatie en gebrek aan exemplaren van een bepaalde uitgever en/of jaar. Zo zou ik b.v. van de exemplaren uitgegeven door Van Goor in de Serie Oud Goud graag juiste data bij de juiste druk weten. Hiervan weet ik er slechts enkele. Ook zou ik graag nadere informatie hebben over een bewerking van A.i.w. door ene "Veen" uit 1964. (Grootte, aantal bldz. illustrator, uitgever en plaats van uitgave). Wie meent hierover inlichtingen te kunnen geven of over ongewone andere werken in het Ned. (Ik ben op hoogte van diaserie en grammofoonplaten) gelieve kontakt op te nemen met mij: Mary Boxen, Gerecht 10, Leiden 2401.

DE MONDHARP IN HET LOGISCHE ORKEST

Een inleiding tot Lewis Carroll's Symbolische Logica
door Leslie Klieb & Rolf van de Kamer.

De meeste mensen kennen Lewis Carroll alleen als schrijver van 'Alice in Wonderland', hoewel Carroll veel méér schreef. Het merkwaardige is nu, dat van de 16 boeken die van zijn hand tijdens zijn leven verschenen er meer dan de helft gewijd waren aan wiskundige onderwerpen. Zoals het meetkundig strijdschrift 'Euclid and His Modern Rivals', de wiskunde-puzzelboeken 'Pillow Problems' en 'A Tangled Tale' en een boek over 'De elementen der determinanten toegepast op stelsels van lineaire vergelijkingen en op de algebraïsche meetkunde'. Dit laatste werk schijnt men Koningin Victoria aangeboden te hebben toen zij na het lezen van 'Alice in Wonderland' vroeg om nòg zo'n verrukkelijk boek van Carroll...

Dat de wiskunde zo'n belangrijke plaats inneemt in het oeuvre van Lewis Carroll is niet zo verwonderlijk voor wie weet dat C.L. Dodgson (de ware naam achter het pseudoniem Lewis Carroll) wiskundige van beroep was en les gaf aan de Universiteit van Oxford.

Voor de attente lezer zijn dan ook tal van verwijzingen naar zijn specialiteit -de wiskunde- te vinden, óók in Carroll's 'niet-wiskundige', voor een kinderpubliek bestemde boeken.
Zo staat in 'Alice in het Spiegelland':
"Ik weet waaraan je denkt," zei Tiedeldom, "maar het is niet zo, absoluut niet."
"Integendeel," vervolgde Tiedeldie, "als het wel zo was, zou het zo kunnen zijn; maar aangezien het niet zo is, is het niet zo ! Dat is nu logica."

Wat was nu logica voor Carroll ? De 'kunst van het redeneren' was een levenslange hartstocht van hem en zó belangrijk vond hij dit onderwerp, dat hij deze kunst toegankelijk wilde maken voor iedereen, zèlfs voor kinderen. Speciaal voor hen schreef hij 'The Game of Logic', waarin hij op 'n op jonge lezers afgestemde manier (visueel aantrekkelijk en in eenvoudige bewoordingen) een door hem ontworpen logica spel uitlegt.

Dit spel trekt automatisch logische en juiste conclusies uit zgn. 'syllogismen' - redeneringen van de soort:
"Alle mensen zijn sterfelijk" - "Een vrouw is óók een mens" - dus:
"Een vrouw is sterfelijk".
Het bijzondere van dit soort (sluit-)redeneringen is dat zij uit 3 zinnen bestaat, waarbij wordt aangenomen dat de eerste twee zinnen 'waar' zijn, zodat de daaruit te trekken conclusie eveneens 'waar' is.

Nu is het trekken van een juiste conclusie bij een syllogisme een tamelijk eenvoudige zaak. Maar zodra een correcte conclusie getrokken moet worden uit méér dan twee gegeven zinnen (een uitgebreider syllogisme dat 'sorites' genoemd wordt), kan men al gauw in moeilijkheden komen.
Carroll's logica spel is speciaal voor het oplossen van deze sorites bijzonder geschikt, omdat het logische denken stap voor stap letterlijk in kaart wordt gebracht.

Wie zijn in 1887 verschenen boek 'The Game of Logic' kocht, kreeg daar een envelop bij, waarin op karton twee diagrammen waren afgedrukt, plus vier rode fiches en vijf grijze fiches.

Het diagram had de volgende vorm:

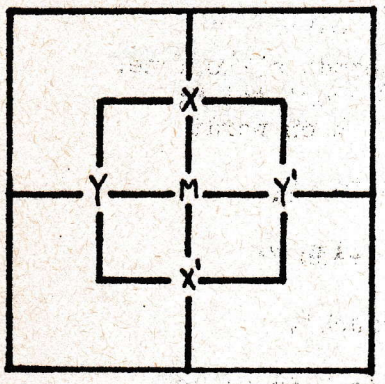

spelbord

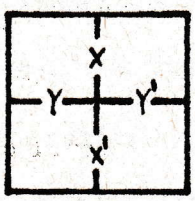

conclusiebord

Met deze simpele hulpmiddelen zullen we een juiste conclusie gaan trekken uit het syllogisme:

I. 'Allen die niet oud zijn houden van wandelen'

II. 'Jij en ik zijn jong'

We spelen het Logica Spel volgens de regels die Carroll ervoor opstelde:

<u>Regel 1.</u> Het spelbord is zó geconstrueerd, dat daarop tegelijkertijd 3 'bestaande' elementen kunnen worden aangegeven: X, Y, M, evenals hun 3 tegendelen, de niet bestaande elementen X', Y', M' (spreek uit: X accent, Y accent, M accent), als volgt:

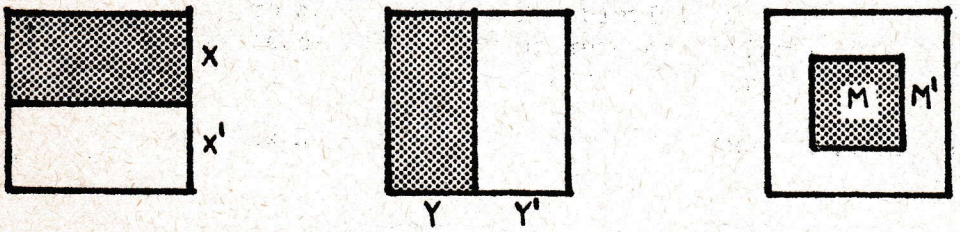

Deze drie elementen zijn de drie begrippen die in het syllogisme voorkomen. Het begrip dat zowel in de eerste als in de tweede zin voorkomt, heet 'midden-term' en wordt aangegeven door M. Het is overigens geoorloofd dat in de ene zin de midden-term voorkomt en in de andere zin het tegendeel van deze midden-term. Het tegendeel van M wordt aangegeven door M'(M accent).

Het begrip dat in de eerste zin voorkomt, maar niet in de tweede, heet 'major-term' en wordt aangegeven door X. Het tegendeel van X is X' (X accent).

Het begrip dat niet in de eerste zin voorkomt, maar wel in de tweede, heet 'minor-term' en wordt aangegeven door Y. Het tegendeel van Y is Y'(Y accent).

<u>Regel 2.</u> Wanneer een zin begint met het woord 'Alle', betekent dit eigenlijk dat 't begrip volgend op dit woord 'Alle' inderdaad bestaat, terwijl het tegendeel van dit begrip niet bestaat.

Het in ons voorbeeld genoemde zinnetje I. 'Allen die niet oud zijn, houden van wandelen' moet dus opgevat worden alsof het eigenlijk uit twee zinnen bestaat, namelijk:

Ia. 'Sommigen die niet oud zijn, houden van wandelen' en

Ib. 'Geen die niet oud zijn, houden niet van wandelen'.

Regel 3. De bewering 'Sommige(n)' wordt op het spelbord aangegeven met een rode fiche (in ons diagram door een zwart cirkeltje).

Regel 4. De bewering 'Geen' wordt op het spelbord aangegeven met een grijze fiche (in ons diagram met een open cirkeltje).

Met het kennen van deze 4 Logica Spel Regels zijn we al voldoende geprepareerd om de oplossing te beginnen van het bovengenoemde syllogisme.
Het begrip 'oude mensen' is de midden-term en wordt afgekort tot M;
het begrip 'mensen die van wandelen houden' is de major-term en wordt afgekort tot X;
het begrip 'jij en ik' is de minor-term en wordt afgekort tot Y.

Zin Ia. wordt volgens Regel 1 afgekort tot: Sommige M' zijn X.

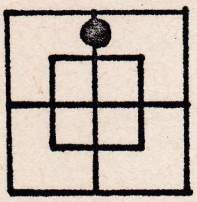

En zó wordt dit op het spelbord overgebracht.

De rode fiche staat op de scheidslijn die X in tweeën deelt, omdat nog niet bekend is of deze fiche in de linker- of rechterhelft van X thuishoort.

Zin Ib. wordt volgens Regel 1 afgekort tot: Geen M' zijn X'.

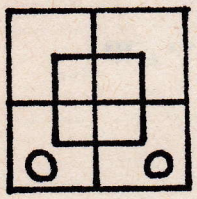

Dat ziet er op het spelbord zó uit.

Er worden twee grijze fiches gebruikt, die elk op een helft van het spelveld M'X' staan, omdat er volledige zekerheid is over de status van zowel de linker- als rechterhelft van M'X'.

Op het spelbord is zin I. nu door combinatie van zin Ia. en zin Ib. als volgt gevisualiseerd:

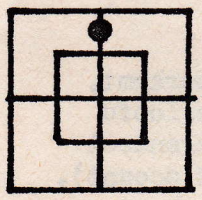

Ia. + Ib.

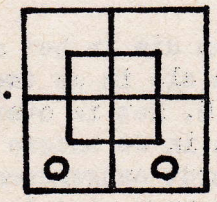

= I.:

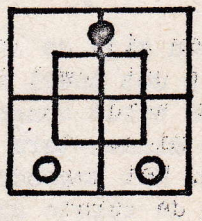

Zin II. wordt volgens Regel 1 afgekort tot: Alle Y zijn M'.
Dit wordt volgens Regel 2 gesplitst in twee zinnen, namelijk:
IIa. Sommige Y zijn M'
IIb. Geen Y zijn M.
Op het spelbord is zin II door combinatie van IIa. en IIb. te vinden:

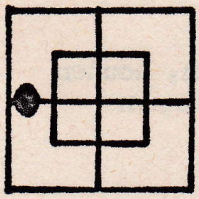

IIa. + IIb.

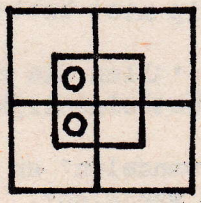

= II.:

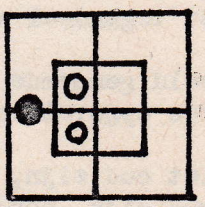

Nu kunnen we de diagrammen van zin I. en zin II. combineren:

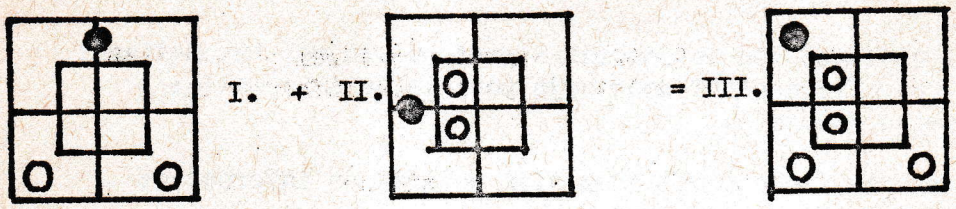

Aangezien grijze fiches altijd met zékerheid geplaatst kunnen worden, (Regel 5.), zijn éérst deze in het diagram van zin III. opgenomen.
Dit belet de rode fiche uit diagram II. om in het linker-benedenveld een plaats te vinden.
Zijn definitieve plaats blijkt te zijn in het linker-bovenveld, omdat de beide rode fiches tot één worden gecombineerd, daar zij al beide voor de helft dat linker-bovenveld bezetten.

De conclusie van het syllogisme wordt nu gevonden door de gegevens van zin III. uit het grote spelbord over te brengen op het kleine conclusiebord.

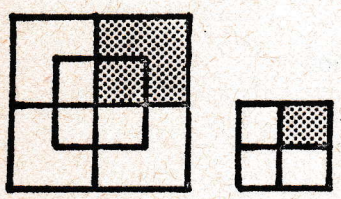

Daarbij correspondeert elk kwart (= kwadrant) van het spelbord met de overeenkomstige oppervlakte op het conclusiebord.

Voor het 'overbrengen' gelden 5 regels:

Regel 6. Géén fiches in een kwadrant van het spelbord:
dan géén fiche in overeenkomstig kwadrant conclusiebord.

Regel 7. Eén grijze fiche in een kwadrant van het spelbord:
dan géén fiche in overeenkomstig kwadrant conclusiebord.

Regel 8. Twee grijze fiches in een kwadrant (= 2 velden) v.h. spelbord:
dan één grijze fiche in overeenkomstig kwadrant conclusiebord.

Regel 9. Eén rode plus één grijze fiche in een kwadrant spelbord:
dan één rode fiche in overeenkomstig kwadrant conclusiebord.

Regel 10. Twee rode fiches in een kwadrant van het spelbord:
dan één rode fiche in overeenkomstig kwadrant conclusiebord.

We vullen nu het conclusiebord in, met de wijzers van de klok mee, beginnend met de rechter-bovenhoek. In dit kwadrant van het conclusiebord komt volgens Regel 6 géén fiche.
In het rechter-onderkwadrant v.h. conclusiebord komt volgens Regel 7: géén fiche.
In het linker-onderkwadrant v.h. conclusiebord komt volgens Regel 8: een grijze fiche.
In het linker-bovenkwadrant v.h. conclusiebord komt volgens Regel 9: een rode fiche.

De eindstand van het Logica Spel ziet er nu zó uit:

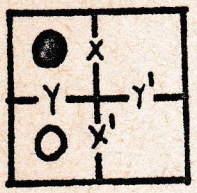

Het uitlezen van de conclusie gaat nu vrijwel automatisch: de rode fiche geeft door zijn positie de informatie: Sommige Y zijn X.

De grijze fiche geeft door zijn positie de informatie: Geen Y is X'.

Door toepassing van Regel 1 in omgekeerde richting volgt hieruit nu: Alle Y zijn X. Hetgeen betekent: Jij en ik houden van wandelen.

Als afsluiting van deze summiere introductie tot The Game of Logic een (makkelijke) opgave van Carroll's hand:

Geen vette dieren lopen hard. (Geen X is M)
Sommige windhonden lopen hard. (Sommige Y zijn M)

M= hardlopende dieren; X= vet; Y= windhonden.

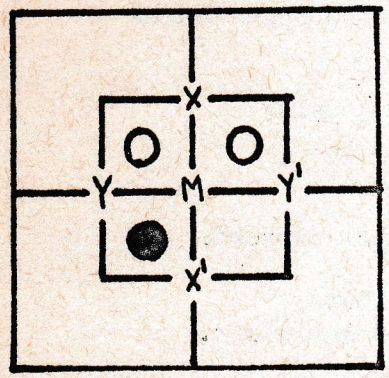

spelbord met positie van de fiches

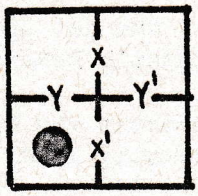

conclusiebord met eindstand:

Sommige Y zijn X',
hetgeen betekent:
Sommige windhonden zijn niet vet.

Makkelijk ? Zo simpel te spelen als een mondharp ?
In ieder geval de moeite waard nader bestudeerd te worden. Want, zoals Carroll er zelf van zegt in het voorwoord tot het laatste boek dat vóór zijn dood verscheen (Symbolic Logic, Part I: Elementary, 1896):

"...Eenmaal meester geworden over de machinerie van de Symbolische Logica, zul je altijd een uiterst boeiende en interessante bezigheid paraat hebben, die je echt van nut zal zijn, bij elk onderwerp dat je zou willen bestuderen..."

"...en, waardevoller dan wat ook, het vermogen om drogredenen te ontdekken en de ondeugdelijke onlogische argumenten aan stukken te scheuren waarop je telkens weer stuit in boeken, in tijdschriften, in redevoeringen en zelfs in preken - en die zo gemakkelijk hèn misleiden die nimmer de moeite namen deze fascinerende Kunst meester te worden..."

Lewis Carroll's boeken 'SYMBOLIC LOGIC' en 'THE GAME OF LOGIC' zijn als paperback verkrijgbaar (xxxi + 295 pgs. in één deel gebonden), uitgegeven door Dover Publications, New York, SBN 486 - 20492-8.

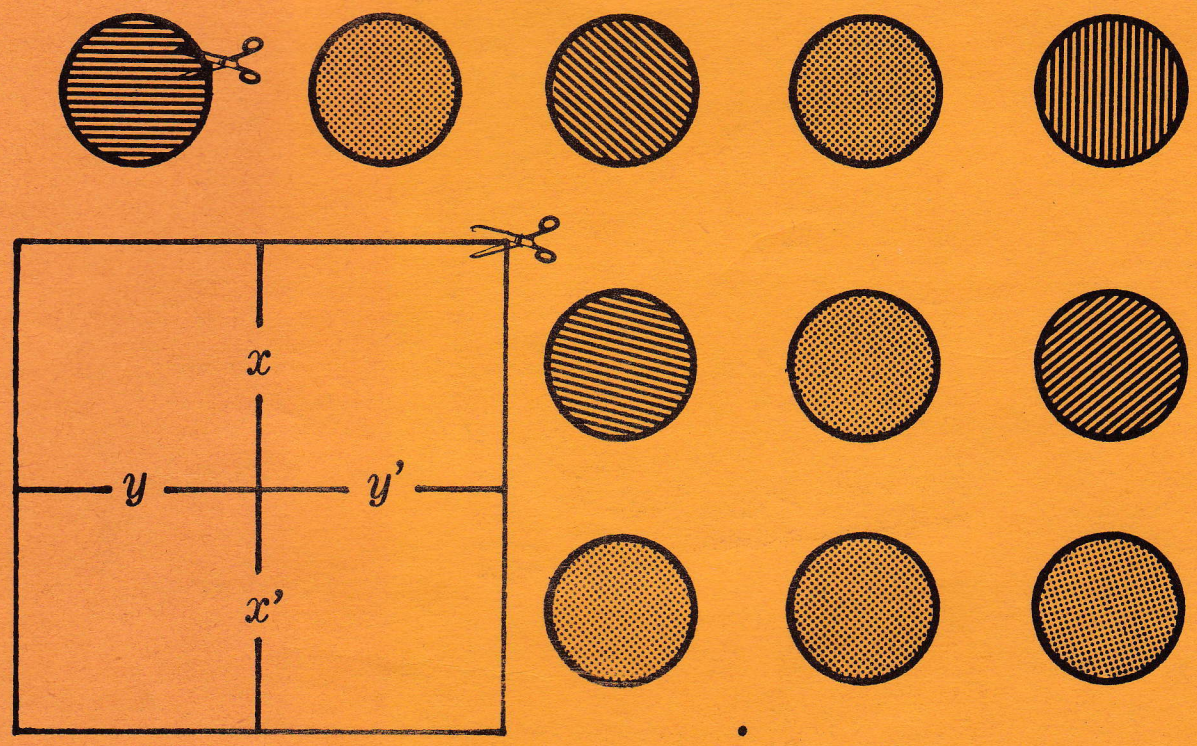

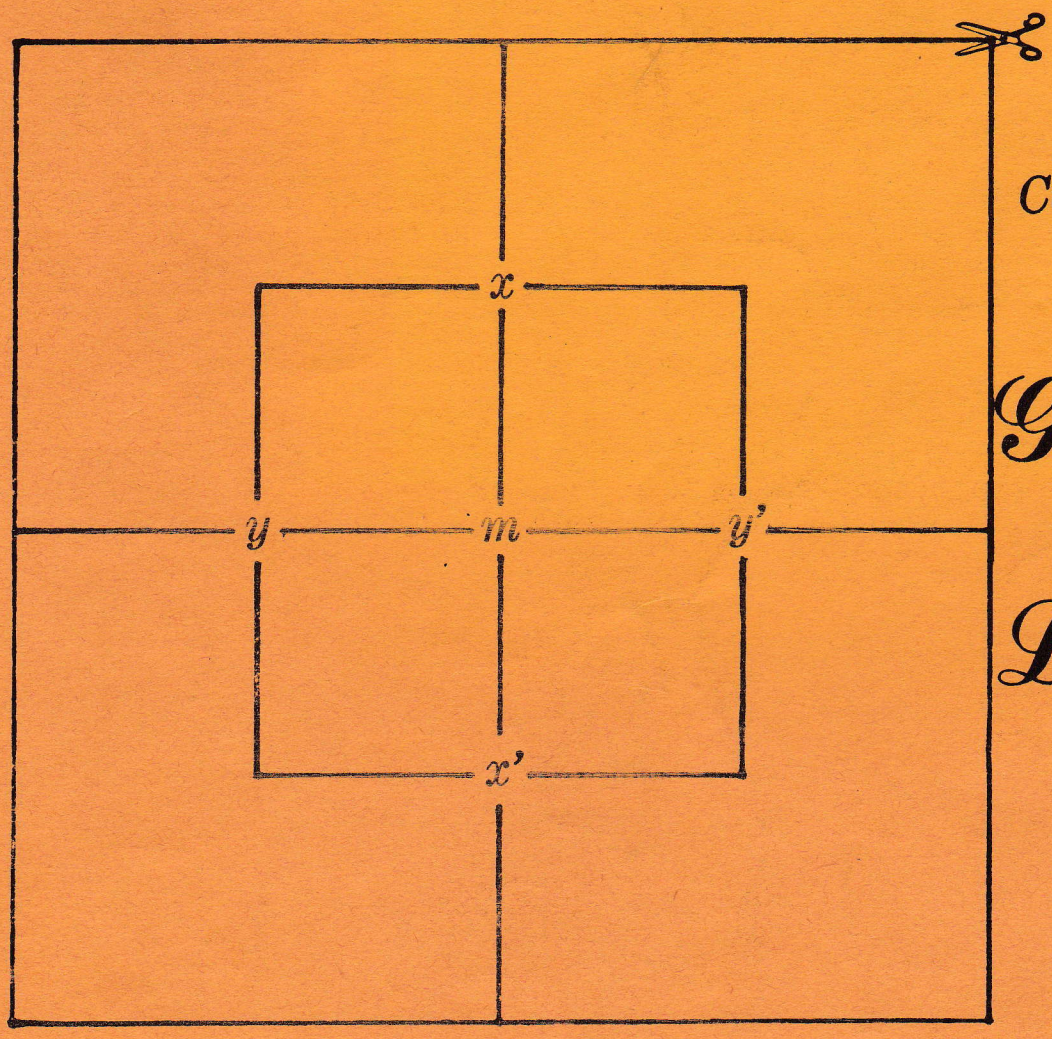

Lewis Carroll's

Game of Logic